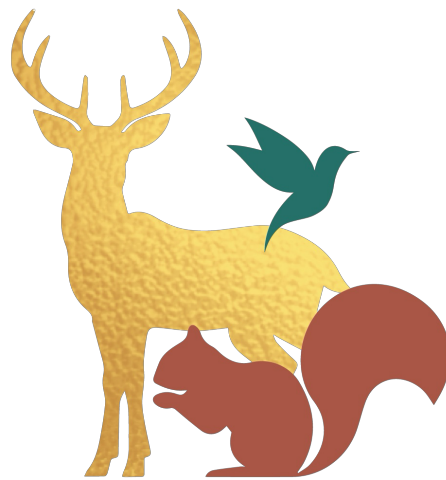

Burgerschap 2025-2026

Openbare Basisschool De Schovenhorst PUTTEN

Basisschool
De Schovenhorst

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	2
1 Inleiding	3
1.1 Inleiding	3
1.2 Onze schoolgegevens	3
2 De context	5
2.1 De wet Burgerschap	5
2.2 De definitieve conceptkerndoelen (september 2024)	6
2.3 Het onderzoekskader 1 augustus 2025	10
3 Onze school	11
3.1 Kenmerken van onze school	11
3.2 Risico's	12
3.3 Kennis van diversiteit	13
4 Ons schoolconcept	14
4.1 Algemeen	14
4.2 Missie	14
4.3 Kernwaarden	14
4.4 Basiswaarden	15
4.5 Visie	15
4.6 Onze doelen voor Burgerschap	16
4.7 Sociale en maatschappelijke competenties	18
5 Uitwerking doelen	20
5.1 Sociale ontwikkeling	20
5.2 Democratisch burgerschap	20
5.3 Participatief burgerschap	21
5.4 Digitaal burgerschap	21
5.5 Identiteit, solidariteit, seksualiteit en diversiteit	22
5.6 Maatschappelijke thema's	22
5.7 Algemene en culturele ontwikkeling	23
6 Ons aanbod en onze aanpak	24
6.1 Ons schoolcurriculum [Variant-2]	24
7 Zorg voor kwaliteit	27
7.1 Algemeen	27
7.2 Kwaliteitszorg	27
7.3 Monitoring Burgerschap	27
7.4 Ijkkpunten voor goed burgerschapsonderwijs	28
7.5 Monitoring op groepsniveau	28
8 Uitwerking van ons curriculum	29
8.1 Inleiding	29
8.2 Onze lessen burgerschapsonderwijs	29
9 Activiteitenoverzicht van de school	30
9.1 Activiteiten Burgerschap	30

1 Inleiding

1.1 Inleiding

Wat zijn basisvaardigheden burgerschap?

Basisvaardigheden burgerschap zijn sociale en maatschappelijke vaardigheden die leerlingen helpen om actief deel te kunnen nemen aan de samenleving. Het gaat om het verwerven van kennis en vaardigheden en het toepassen van die kennis en vaardigheden in het leven van alledag.

Sinds 2021 is er een nieuwe wet van kracht. Volgens deze wet moeten scholen actief burgerschap en sociale cohesie bevorderen. Alle leerlingen in het funderend onderwijs moeten leren over de basiswaarden van de Nederlandse rechtsstaat en democratie, zoals vrijheid, gelijkheid en solidariteit.

Burgerschap veronderstelt kennis over het functioneren van de Nederlandse democratie en de daarbij behorende waarden. Naast het bijbrengen van deze kennis is het ook belangrijk dat scholen, vanuit hun eigen levensbeschouwelijke en/of pedagogische visie, leerlingen helpen bij het opdoen van ervaringen met betrekking tot de diverse en democratische samenleving.

De school is een oefenplaats waar leerlingen ontdekken dat samenleven zich op allerlei niveaus en in allerlei gemeenschappen afspeelt: fysiek en digitaal, lokaal, nationaal en mondiaal. Zo leren leerlingen hoe zij zich verhouden tot mensen met andere opvattingen dan zij en hoe op een respectvolle wijze kan worden omgegaan met verschillen tussen mensen. Door te reflecteren op wat hen drijft als persoon en wat hun normen en waarden zijn, verkennen leerlingen hoe ze zelf willen en kunnen bijdragen aan de samenleving.

Kenmerken van het leergebied burgerschap

In een samenleving waarin maatschappelijke en duurzaamheidsvraagstukken, diversiteit, digitalisering en globalisering een grote rol spelen, is goed burgerschapsonderwijs belangrijk. Die samenleving is in Nederland ingericht als een democratische rechtsstaat en kent in brede zin een diverse samenstelling, waarin ruimte is voor verschillende opvattingen, overtuigingen en achtergronden. Basiswaarden van de democratische rechtsstaat – vrijheid, gelijkwaardigheid en solidariteit – vormen belangrijke fundamenten voor het samenleven. Democratische en maatschappelijke betrokkenheid van burgers zijn van groot belang voor het functioneren van de democratische rechtsstaat.

Het leergebied burgerschap stimuleert de brede vorming van leerlingen, zodat ze zich kunnen ontwikkelen tot verantwoordelijke en kritisch denkende burgers. Het biedt kennis, vaardigheden en ervaringen waarmee leerlingen ontdekken hoe ze kunnen bijdragen aan de democratische en diverse samenleving en die mede vormgeven. De school is een oefenplaats waar leerlingen ervaringen opdoen, als individu en in relatie tot anderen. Leerlingen leren niet alleen de ander beter begrijpen, maar ook zichzelf. Tegelijkertijd doen leerlingen ook buiten de school ervaringen op die invloed hebben op hun waarden, standpunten en overtuigingen. De school biedt een veilige omgeving om hierover met elkaar in gesprek te gaan, naar elkaar te luisteren en hierop te reflecteren. Gedeelde waarden, zoals basiswaarden van de democratische rechtsstaat, en ervaringen met maatschappelijke en democratische betrokkenheid vormen zo een fundament voor Burgerschap hun bijdrage aan de samenleving, nu en in de toekomst.

1.2 Onze schoolgegevens

Al meer dan 120 jaar biedt De Schovenhorst openbaar basisonderwijs in het buitengebied van Putten, midden op Landgoed Schovenhorst. De school telt momenteel bijna 170 leerlingen. Na een periode van lichte leerlingendaling, onder andere door minder instroom en uitstroom naar het voortgezet onderwijs, is het leerlingenaantal de afgelopen jaren gestabiliseerd en voorzichtig groeiend, met name door toekomstige aanmeldingen.

De leerlingenpopulatie is overwegend Nederlandstalig; taalachterstanden komen nauwelijks voor doordat vrijwel alle leerlingen thuis Nederlands spreken. Het aandeel leerlingen met een andere thuistaal of migratieachtergrond is gering en ligt lager dan het landelijk gemiddelde. De sociaal-

economische samenstelling van de populatie wijkt weinig af van het landelijke beeld en sluit aan bij een gemiddelde schoolweging. Een beperkte groep leerlingen heeft specifieke onderwijsbehoeften en ontvangt hiervoor extra ondersteuning binnen het zorgcircuit van de school.

De school is kleinschalig van opzet en werkt met groepen waarin leerlingen elkaar goed kennen. De ligging op Landgoed Schovenhorst maakt het mogelijk om onderwijs regelmatig te verbinden met de natuurlijke omgeving, waarbij leren in en van de natuur een structurele plaats heeft binnen het onderwijsaanbod.

Gegevens van de school	
Instellingscode	10UZ
Schoolnaam	Openbare Basisschool De Schovenhorst
Directeur	Frank Jongbloed
Adres	Garderenseweg 144-A
Postcode + Plaats	3881 NC PUTTEN
E-mailadres	deschovenhorst@stichtingproo.nl
Telefoonnummer	0341 35 30 36
Website	https://www.obsdeschovenhorst.nl/

2 De context

2.1 De wet Burgerschap

Vanaf 1 augustus 2021 gelden nieuwe wettelijke eisen voor bevordering van burgerschap in het (speciaal) basisonderwijs, voortgezet onderwijs en speciaal onderwijs. Deze wettelijke opdracht om 'actief burgerschap in sociale cohesie' te bevorderen, verduidelijkt de burgerschapsopdracht uit 2006.

Wettelijke eisen en onderwijsvrijheid

De wettelijke burgerschapsopdracht onderstreept dat bevordering van burgerschap en sociale cohesie een taak is die om gerichte aandacht van scholen vraagt. Scholen hebben veel ruimte om zelf te bepalen hoe ze hun burgerschapsonderwijs willen inrichten. Vrijheid van onderwijs is ook hier een belangrijk uitgangspunt.

De inspectie houdt toezicht op naleving van de wet. Die wet bevat minimeisen waaraan iedere school moet voldoen. Verder kan het burgerschapsonderwijs ingevuld worden op een manier die past bij de missie van de school of instelling. Scholen en instellingen kunnen daardoor rekening houden met wat leerlingen of studenten nodig hebben en met wensen van ouders en de omgeving. En ze kunnen in hun burgerschapsonderwijs aansluiten bij hun levensbeschouwelijke visie en ideeën over onderwijs en leren.

Eisen van deugdelijkheid

De opdracht tot bevordering van burgerschap is een zogenaamde deugdelijkheidseis. Daarbij is sprake van een inspanningsverplichting, die besturen vraagt alles te doen wat nodig is om de opdracht tot bevordering van burgerschap te realiseren, zodanig dat het onderwijs op de school aan de wettelijke eisen voldoet. De wettelijke bepalingen moeten dus op school in de praktijk worden gebracht en zichtbaar zijn.

Centrale elementen van burgerschapsonderwijs

In het primair, voortgezet en speciaal onderwijs vraagt de wet aandacht voor drie invalshoeken:

1. de minimale inhoud die aandacht moet krijgen
2. enkele onderwijskundige uitgangspunten voor de manier waarop die aspecten aan bod komen
3. eisen aan de omgeving waarin burgerschapsonderwijs gegeven wordt.

1. Inhoud: basiswaarden en sociale & maatschappelijke competenties

Het bijbrengen van respect voor en kennis van de basiswaarden van de democratische rechtsstaat en het (op school) handelen vanuit deze waarden is een belangrijke wettelijke eis. Dat basiswaarden bevorderd moeten worden, impliceert dat andere uitingen van de school daarmee niet in strijd mogen zijn. De basiswaarden van de democratische rechtsstaat zijn, zoals de wet aangeeft, vrijheid, gelijkwaardigheid en solidariteit. De basiswaarde vrijheid wordt bevorderd door aandacht voor vrijheid van meningsuiting en autonomie. Gelijkwaardigheid wordt bevorderd in de vorm van het gelijkheidsbeginsel en het afwijzen van discriminatie. Solidariteit wordt bevorderd door verdraagzaamheid, begrip en verantwoordelijkheidsbesef en het afwijzen van onverdraagzaamheid. Daarnaast moet het onderwijs aandacht geven aan het ontwikkelen van de sociale en maatschappelijke competenties die nodig zijn om deel te kunnen nemen aan democratische Nederlandse samenleving. Het gaat daarbij om de sociale en maatschappelijke competenties zoals de school die kiest, en om de kerndoelen op het sociale en maatschappelijke domein die in de verschillende sectoren van toepassing zijn.

2. Onderwijskundige uitgangspunten: doelgericht, samenhangend, herkenbaar en inzicht in Burgerschap resultaten

De wet stelt ook eisen aan de manier waarop het onderwijsaanbod moet worden georganiseerd: Het burgerschapsonderwijs moet doelgericht zijn. Dat betekent dat concrete leerdoelen nodig zijn, waarin zichtbaar is welke competenties de school met het onderwijs nastreeft.

Het burgerschapsonderwijs moet samenhangend zijn. Dat betekent dat er een logische opbouw is, waarin de verschillende onderdelen in samenhang worden aangeboden.

De eis dat het burgerschapsonderwijs herkenbaar moet zijn, betekent dat het onderwijsaanbod zoals de school dat zegt te willen geven zichtbaar is in de praktijk. Dat het onderwijs doelgericht moet zijn,

betekent ook dat inzicht nodig is in de resultaten van het onderwijs. Dat betekent dat van scholen wordt gevraagd de leerresultaten voor burgerschap in kaart te brengen, zodat kan worden nagegaan of de leerdoelen worden gerealiseerd.

Welke doelen een school kiest en hoe het aanbod wordt ingericht en in de praktijk gebracht wordt, is aan de school. Het is in elk geval nodig dat de wettelijk vastgelegde inhoud (basiswaarden en sociale en maatschappelijke competenties) onderdeel is van de uitwerking van de school.

3. Schoolklimaat: oefenplaats in overeenstemming met basiswaarden

Ook de omgeving waarin burgerschapsonderwijs gegeven wordt, doet er toe.

Daarbij gelden drie elementen:

1. De schoolcultuur moet in overeenstemming zijn met de basiswaarden.
2. De omgeving moet leerlingen stimuleren om met de basiswaarden te oefenen en die in de praktijk te brengen.
3. Het klimaat op school moet zo zijn dat iedereen zich veilig en geaccepteerd voelt.

Wat is de letterlijke wetstekst?

Artikel 8, derde lid, van de Wet op het primair onderwijs is per augustus 2021:

3. Het onderwijs bevordert actief burgerschap en sociale cohesie op doelgerichte en samenhangende wijze, waarbij het onderwijs zich in ieder geval herkenbaar richt op:

- a) Het bijbrengen van respect voor en kennis van basiswaarden van de democratische rechtsstaat, zoals verankerd in de Grondwet, en de universeel geldende fundamentele rechten en vrijheden van de mens, en het handelen naar deze basiswaarden op school;
- b) het ontwikkelen van de sociale en maatschappelijke competenties die de leerling in staat stellen deel uit te maken van en bij te dragen aan de Nederlandse democratische samenleving; en
- c) het bijbrengen van kennis over en respect voor verschillen in godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, afkomst, geslacht, handicap of seksuele gerichtheid alsmede de waarde dat gelijke gevallen gelijk behandeld worden.

3a. Het bevoegd gezag draagt zorg voor een schoolcultuur die in overeenstemming is met de waarden, bedoeld in het derde lid, onderdeel a, creëert een omgeving waarin leerlingen worden gestimuleerd actief te oefenen met de omgang met en het handelen naar deze waarden en draagt voorts zorg voor een omgeving waarin leerlingen en personeel zich veilig en geaccepteerd weten, ongeacht de in het derde lid, onder c, genoemde verschillen.

Wat wordt bedoeld met 'actief burgerschap' en 'sociale cohesie'?

Actief burgerschap is de bereidheid en het vermogen om deel uit te maken van de Nederlandse samenleving en daaraan een actieve bijdrage te leveren. Sociale cohesie legt de nadruk op gelijkwaardigheid en gedeelde waarden ongeacht ieders achtergrond. Het gaat om het leren samenleven met elkaar. Dat alle burgers deelnemen aan de maatschappij en bekend zijn met en betrokken bij uitingen van de Nederlandse cultuur in haar verscheidenheid.

2.2 De definitieve conceptkerndoelen (september 2024)

In onderstaand overzicht zijn de inhoud van de kerndoelen voor po en onderbouw vo afzonderlijk genummerd. De kerndoelen die inhoudelijk samenhangen staan op dezelfde hoogte. Zo wordt een belangrijk deel van de doorlopende leerlijn zichtbaar.

Overzicht van kerndoelen burgerschap			
Primair onderwijs Speciaal onderwijs		Voortgezet onderwijs Voortgezet speciaal onderwijs	
Domein: democratische oefenplaats			
19	De school geeft vorm aan de democratische oefenplaats A. Sociale en maatschappelijke competenties	18	De school geeft vorm aan de democratische oefenplaats A. Sociale en maatschappelijke competenties
Domein: samenleven in een democratische rechtsstaat			
20	De leerling leert over samenleven in een democratische rechtsstaat A. Basiswaarden van de democratische rechtsstaat B. Diversiteit in de samenleving	19	De leerling leert over samenleven in een democratische rechtsstaat A. Basiswaarden van de democratische rechtsstaat B. Diversiteit in de samenleving
Domein: vormgeven aan democratische en maatschappelijke betrokkenheid			
21	De leerling doet ervaringen op met democratische en maatschappelijke betrokkenheid A. Democratische betrokkenheid B. Maatschappelijke betrokkenheid	20	De leerling doet ervaringen op met democratische en maatschappelijke betrokkenheid A. Democratische betrokkenheid B. Maatschappelijke betrokkenheid

Domein: democratische oefenplaats**Kerdoel 19****De school geeft vorm aan de democratische oefenplaats.**

Doelzin:		Het gaat hierbij om:
A	De school stimuleert sociale en maatschappelijke competenties van leerlingen.	• aanbieden van kennis en vaardigheden ten aanzien van basiswaarden van de democratische rechtsstaat en de diverse samenleving, gericht op respectvolle omgang; • stimuleren van sociale vaardigheden en kritische denkvaardigheden; • stimuleren van respectvolle communicatie, offline en online; • aanbieden van activiteiten die sociale cohesie en actief burgerschap stimuleren.

Domein: samenleven in een democratische rechtsstaat**Kerdoel 20****De leerling leert over samenleven in een democratische rechtsstaat.**

Doelzin:		Het gaat hierbij om:
A	De leerling redeneert over het belang van basiswaarden van de democratische rechtsstaat.	• beschrijven van de betekenis van basiswaarden van de democratische rechtsstaat: vrijheid, gelijkwaardigheid en solidariteit; • beschrijven hoe de Grondwet, kinder- en mensenrechten basiswaarden van de democratische rechtsstaat mogelijk maken; • redeneren over hoe vrijheid, gelijkwaardigheid en solidariteit met elkaar op gespannen voet kunnen staan; • ervaringen opdoen met het voeren van dialogen, omgaan met conflicten en gelijkwaardige behandeling; • herkennen en benoemen hoe basiswaarden van de democratische rechtsstaat een rol spelen in de samenleving en het eigen leven.

B	De leerling verkent hoe die kan omgaan met diversiteit in de samenleving.	• beschrijven van aspecten van diversiteit: godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, afkomst, geslacht, handicap en seksuele gerichtheid; • verkennen van de eigen identiteit ten aanzien van aspecten van diversiteit; • herkennen en benoemen van stereotypering, discriminatie en uitsluiting; • benoemen van het belang dat mensen elkaar gelijkwaardig behandelen; • ervaringen opdoen met het omgaan met verschillende perspectieven en ervaringen van anderen, overeenkomsten en verschillen, oordeel uitstellen, omgaan met mogelijkheden en gedrag van anderen.
---	---	--

Domein: vormgeven aan democratische en maatschappelijke betrokkenheid.

Kerdoel 21

De leerling doet ervaringen op met democratische en maatschappelijke betrokkenheid.

Doelzin:		Het gaat hierbij om:
A	De leerling verkent mogelijkheden om democratisch te handelen.	• beschrijven hoe je door middel van inspraak, verkiezingen en vertegenwoordiging invloed kunt uitoefenen; • ervaringen opdoen met inspraak en besluitvorming; • ervaringen opdoen met het uitdrukken van eigen standpunten, luisteren naar argumenten van anderen, compromissen sluiten en omgaan met de uitkomsten van besluitvormingsprocessen; • benoemen welke bijdrage de leerling zelf levert aan democratisch handelen.

B	De leerling verkent mogelijkheden om bij te dragen aan de samenleving.	• benoemen van taken, rollen, rechten en plichten van jezelf en anderen in de samenleving; • onderzoeken van maatschappelijke initiatieven, bewegingen en organisaties en de middelen die zij aanwenden om bij te dragen aan de samenleving of veranderingen in de samenleving teweeg te brengen; • verkennen van actuele, maatschappelijke en duurzaamheidsvraagstukken; • ervaringen opdoen met verantwoordelijkheid nemen voor en bijdragen aan het welzijn van anderen; • verkennen van mogelijkheden om vanuit eigen idealen bij te dragen aan de samenleving, nu en in de toekomst.
---	--	---

2.3 Het onderzoekskader 1 augustus 2025

Vanaf 1 augustus 2025 beoordeelt de inspectie de standaard Basisvaardigheden (OP0) bij de kwaliteitsonderzoeken in het primair, voortgezet en (voortgezet) speciaal onderwijs en het mbo.

De standaard Basisvaardigheden (OP0)

De standaard Basisvaardigheden (OP0) is per 1 augustus 2023 opgenomen in het onderzoekskader. Hiermee wil de inspectie beter toezicht houden op het aanbod in de basisvaardigheden om bij te dragen aan de verbetering van resultaten van leerlingen en mbo-studenten. De basisvaardigheden bestaan uit Nederlandse taal, rekenen-wiskunde en burgerschap.

Met de standaard beoordeelt de inspectie of de school, afdeling in het voortgezet onderwijs of mbo-opleiding een doelgericht en samenhangend curriculum voor de basisvaardigheden heeft. Ze vraagt de scholen welke keuzes ze maken in het geplande curriculum, afgestemd op hun leerlingen- of studentenpopulatie. Daarnaast kijkt de inspectie of die keuzes ook terug te zien zijn in de onderwijspraktijk (het uitgevoerde curriculum).

De beoordeling van de standaard

De inspectie onderzoekt de standaard bij ieder kwaliteitsonderzoek, dus zowel bij steekproefonderzoeken als onderzoeken naar aanleiding van risico. Ze beoordeelt de standaard als Onvoldoende als het curriculum in 2 of 3 van de basisvaardigheden onvoldoende blijkt te zijn. Als het curriculum in 1 van de 3 basisvaardigheden onvoldoende is, geeft de inspectie wel een herstelopdracht, maar beoordeelt ze niet de hele standaard als Onvoldoende.

3 Onze school

3.1 Kenmerken van onze school

Kenmerken van onze school

Om goed vorm te geven aan burgerschapsonderwijs kijken we eerst naar onze omgeving en populatie. Burgerschap sluit aan bij de leefwereld van onze leerlingen en bij wat zij in hun omgeving meemaken. Kennis van die context helpt om onderwijsdoelen, thema's en aanpak gericht te bepalen.

Kengetallen

Schoolweging 28,3 (gemiddeld)
Spreidingsgetal 6,6 (gemiddeld)
Achterstandsscore laag
Percentage gescheiden ouders rond het landelijk gemiddelde

Kenmerken van de leerlingpopulatie

Aspect	Korte typering
De leerlingen	De meeste leerlingen groeien op in een stabiele gezinssituatie. Er is een evenwichtige verdeling in opleidingsniveau van ouders, met een lichte oververtegenwoordiging van midden- en hoger opgeleide gezinnen. Leerlingen voelen zich doorgaans veilig en betrokken. Ze zijn nu gewend om samen te werken in combinatiegroepen en tonen verantwoordelijkheid binnen de klas.
De ouders	Ouders kiezen bewust voor De Schovenhorst vanwege de kleinschaligheid, de rust en de ligging in het bos. Ze hechten waarde aan goed openbaar onderwijs en een veilige, positieve sfeer. De ouderbetrokkenheid is groot, zowel bij activiteiten als in de communicatie met school.
De omgeving	De school ligt op Landgoed Schovenhorst, in een groene, unieke en rustige omgeving in het buitengebied van Putten. De natuurlijke omgeving speelt een centrale rol in ons onderwijs. We werken samen met lokale partners zoals Landgoed Schovenhorst, Kindcentrum Putten, Groot Spriel en Actief Putten. Deze verbindingen versterken ons natuuronderwijs en de sociale betrokkenheid van leerlingen.

Openbaar karakter

De Schovenhorst is een openbare basisschool. Dat betekent dat ieder kind welkom is, ongeacht levensbeschouwing, culturele achtergrond of overtuiging van ouders. We leren kinderen om vanuit vrijheid en gelijkwaardigheid met elkaar om te gaan en respect te tonen voor andere standpunten. In lessen en gesprekken verkennen we verschillende waarden en meningen, zodat leerlingen leren dat verschillen bestaan en dat die verschillen onze samenleving verrijken. Ons openbare karakter vormt zo

een natuurlijke basis voor burgerschapsvorming: iedereen hoort erbij, en samen dragen we verantwoordelijkheid voor een veilige, open (school)gemeenschap.

Conclusie en risico's

De leerlingenpopulatie is overwegend homogeen qua achtergrond en cultuur. Daardoor is er relatief weinig dagelijkse confrontatie met culturele, religieuze of sociaal-economische verschillen. Dit kan leiden tot een beperkt referentiekader bij thema's als diversiteit, wereldburgerschap en maatschappelijke ongelijkheid. Ook zien we bij enkele leerlingen met een minder sterke taalbasis een risico op beperkte dialoog- en reflectievaardigheden.

Ons burgerschapsonderwijs richt zich daarom nadrukkelijk op:

- het bewust leren omgaan met verschillen en meningsvorming,
- het versterken van taal en communicatie als basis voor dialoog,
- het verbreden van de blik op de samenleving,
- en het vergroten van maatschappelijke betrokkenheid door praktische projecten in en buiten de school.

3.2 Risico's

De leerlingenpopulatie van De Schovenhorst is overwegend homogeen qua achtergrond en cultuur. De meeste leerlingen groeien op in vergelijkbare gezinssituaties, met ouders die betrokken en zorgzaam zijn en een stabiele basis bieden. De keerzijde van deze gelijkvormigheid is dat leerlingen minder vaak in aanraking komen met grote culturele, religieuze of sociaal-economische verschillen. Daardoor is hun referentiekader soms beperkt bij thema's als diversiteit, wereldburgerschap en maatschappelijke ongelijkheid.

Daarnaast zien we dat enkele leerlingen moeite hebben met taalvaardigheid en zelfreflectie. Een beperkte woordenschat of communicatieve onzekerheid kan ervoor zorgen dat leerlingen zich minder goed kunnen uiten, luisteren of deelnemen aan discussies. Dat beïnvloedt de ontwikkeling van kritische denkvaardigheden en democratisch gesprek.

Ook speelt het lokale karakter van het overwegend christelijke Putten een rol. De gemeenschap is hecht, maar relatief gesloten. Kinderen groeien vaak op in een omgeving waarin waarden en opvattingen sterk overeenkomen. Dit vergroot de kans dat leerlingen minder vanzelfsprekend oefenen met het omgaan met afwijkende meningen of leefwijzen.

Ons burgerschapsonderwijs richt zich daarom nadrukkelijk op het verbreden van perspectieven en het versterken van sociale, communicatieve en democratische vaardigheden. Concreet betekent dit dat wij inzetten op:

Bewust leren omgaan met verschillen en meningsvorming

Leerlingen oefenen met het uiten en beargumenteren van meningen, luisteren naar anderen en omgaan met tegenstellingen. Dit gebeurt bijvoorbeeld in gesprekken, kringmomenten en via de Kinderraad. We stimuleren empathie en het vermogen om je in een ander te verplaatsen.

Versterken van taal en communicatie als basis voor dialoog

Door middel van taalonderwijs, de Kanjertraining en thematische gesprekken leren leerlingen gevoelens, meningen en ervaringen onder woorden te brengen. Zo bouwen we aan taalvaardigheid én sociale weerbaarheid.

Verbreden van de blik op de samenleving

We laten leerlingen kennismaken met verschillende culturen, overtuigingen en maatschappelijke thema's, onder andere via projecten, herdenkingen, mediawijsheid en de Week van de Lentekriebels. Hierdoor ontwikkelen zij begrip voor verschillen en leren ze dat waarden in samenlevingen kunnen botsen én naast elkaar kunnen bestaan.

Vergroten van maatschappelijke betrokkenheid door praktische projecten in en buiten de school

We organiseren activiteiten die leerlingen verbinden met hun omgeving, zoals samenwerking met Groot Spriel, zwerfafvalacties, het Technieklokaal en seizoensprojecten in het bos. Zo ervaren leerlingen dat hun bijdrage ertoe doet en dat zorg voor elkaar en de natuur onderdeel is van goed burgerschap.

3.3 Kennis van diversiteit

Op De Schovenhorst werken we vanuit de Kanjertraining, die het fundament vormt van ons pedagogisch handelen. Binnen deze aanpak gaan we uit van vertrouwen, respect en verantwoordelijkheid. We leren leerlingen om op een positieve manier met zichzelf en met anderen om te gaan, ook als er verschillen zijn in achtergrond, gewoonten of overtuigingen.

Als team hebben we goed zicht op de achtergronden van onze leerlingen en hun ouders. We zien diversiteit niet als iets wat overbrugd moet worden, maar als een kans om elkaar beter te leren kennen en begrip te tonen. Vanuit de Kanjerprincipes – “jezelf zijn”, “de ander vertrouwen”, “anderen helpen” en “problemen samen oplossen” – werken we dagelijks aan een klimaat waarin verschillen worden geaccepteerd en gewaardeerd.

De communicatie met ouders verloopt open en gelijkwaardig. We streven naar korte lijnen en een sfeer waarin iedereen zich welkom voelt, passend bij ons openbare karakter. Waar culturele of opvoedkundige verschillen spelen, zoeken we het gesprek in plaats van de tegenstelling.

In het kader van onze kwaliteitszorg volgen we structureel de sociale veiligheid en het pedagogisch klimaat via KanVAS en de WMK-peilingen voor ouders en leerlingen. Deze gegevens helpen ons om te blijven reflecteren op hoe we, binnen onze Kanjer-aanpak, rekening houden met diversiteit en een veilig, inclusief klimaat voor iedereen waarborgen.

4 Ons schoolconcept

4.1 Algemeen

In onze diverse samenleving is er ruimte voor verschil. Met burgerschapsonderwijs wordt een gezamenlijke basis gelegd voor gemeenschappelijke, democratische waarden. Zo bereiden we leerlingen voor om actief deel te nemen aan de samenleving. Het is aan de school om burgerschapsonderwijs vorm te geven vanuit de eigen visie en context.

Bij de ontwikkeling van goed burgerschapsonderwijs spelen kaders, visie en doelen een belangrijke rol. In dit hoofdstuk worden de onderdelen uitgewerkt, toegespitst op onze school en onze leerlingenpopulatie.

We beschrijven ons doelgericht en samenhangend burgerschapsonderwijs aan de hand van vier thema's: visievorming, sociale en maatschappelijke doelen, samenhangend aanbod en een doorlopende leerlijn, volgen van de leerlingen.

Burgerschap levert een bijdrage aan **kwalificatie**, doordat leerlingen belangrijke kennis en vaardigheden verwerven op gebied van democratie en de diverse samenleving. Leerlingen doen ervaringen op en oefenen in dagelijkse situaties: thuis, op school en buiten school. Deze ervaringen nemen ze mee in hun werk en thuissituatie en alle andere maatschappelijke rollen die ze nu en later in hun leven vervullen.

Burgerschap draagt bij aan **socialisatie** doordat leerlingen leren respectvol met elkaar om te gaan in een diverse samenleving en inzicht krijgen in democratische basiswaarden, gewoonten en gebruiken. Ze doen ook ervaringen op met verschillende vormen van democratische en maatschappelijke betrokkenheid. Door hen te laten oefenen met democratisch handelen, sociale interactie en het open staan voor verschillende perspectieven, leren ze omgaan met diversiteit en maken ze actief deel uit van de school als democratische oefenplaats.

Burgerschap draagt bij aan de **persoonsvorming** van leerlingen. Door de eigen identiteit en de diverse samenleving te verkennen, ontwikkelen leerlingen hoe ze zich kunnen verhouden tot hun afkomst en kunnen omgaan met verschillende groepen in de samenleving. Ze verkennen eigen waarden en persoonlijke keuzes over hoe ze willen bijdragen aan de diverse en democratische samenleving, passend bij hun mogelijkheden.

4.2 Missie

Burgerschapsonderwijs begint vanuit de overtuiging dat alle leerlingen, passend bij hun mogelijkheden, als burger actief kunnen deelnemen aan de samenleving. Onze school draagt bij aan de ontwikkeling van de leerlingen tot democratische burgers die zich staande kunnen houden in, en een actieve bijdrage willen leveren aan onze pluriforme samenleving.

4.3 Kernwaarden

Kernwaarden Aurora basisonderwijs: vrijheid, relatie, diversiteit

Onze deuren staan wagenwijd open; voor ons doet iedereen er volledig toe. Hier voel je je welkom en thuis, ongeacht achtergrond, geloof of overtuigingen.

Aurora basisonderwijs is openbaar onderwijs met een algemeen toegankelijk karakter. Onze scholen staan open voor iedereen, we zijn samenwerkingsgericht op alle lagen binnen onze organisatie. Onze kernwaarden weerspiegelen dan ook sterk die algemene toegankelijkheid en onze nauwe verbinding met de diversiteit van de wereld om ons heen:

Vrijheid: hier mag je jezelf zijn

Je vrij en veilig voelen om jezelf te kunnen zijn, te weten wie je bent, is cruciaal om je eigen toekomst vorm te kunnen geven en van betekenis te kunnen zijn. Leerlingen krijgen op onze scholen de ruimte om zichzelf te zijn en eigen keuzes te maken. We zien de school als oefenplaats, een veilige plek om te leren en om kennis te maken met wereld om hen heen.

We ondersteunen onze leerlingen in zelfstandig en kritisch denken. En we geven ze mee dat vrijheid ook betekent dat je verantwoordelijkheid neemt voor je gedrag, voor je keuzes en voor je leerproces.

Relatie: Samen en verbonden

Elke leerling, ouder, en medewerker is onderdeel van onze gemeenschap. Veiligheid, vriendschap en vertrouwen zijn pijlers in ons leer- en werkklimaat. Het zijn belangrijke pedagogische voorwaarden voor geluk en voor de groei van onze leerlingen.

Onze algemeen toegankelijke, openbare scholen zijn bij uitstek ontmoetingsplaatsen waar onderwijs en leven samen komen. Samen met onze partners (opvang, zorg, sport, collega-scholen) vormen we een gemeenschap om onze kinderen. We maken gebruik van elkaars talenten, specialismen om rijke leer- en leefomgevingen te creëren. De driehoek kind-ouder-school staat daarin centraal.

Diversiteit: gelijkwaardigheid als basis

Diversiteit in onze scholen, tussen individuen en teams, beschouwen we als een enorme rijkdom en als onze trots. Op Aurorascholen is er ruimte voor het eigen unieke verhaal van elk kind. We delen en vieren verschillende culturele waarden en tradities met elkaar. Door vanuit gelijkwaardigheid met elkaar te praten over onze verschillen, bouwen we aan een positieve en inclusieve omgeving. En door onze leerlingen te leren over tolerantie, respect, empathie, rusten we ze uit met vaardigheden om actief bij te dragen aan een wereld waarin iedereen, ongeacht verschillen die er zijn, samen kan leven.

4.4 Basiswaarden

De basiswaarden van de democratische rechtsstaat hebben, zoals de wetgever aangeeft, betrekking op vrijheid, gelijkwaardigheid en solidariteit. De basiswaarde vrijheid wordt bevorderd door aandacht voor vrijheid van meningsuiting en autonomie. Gelijkwaardigheid wordt bevorderd in de vorm van het gelijkheidsbeginsel en het afwijzen van discriminatie. Solidariteit wordt bevorderd door verdraagzaamheid, begrip en verantwoordelijkheidsbesef en het afwijzen van onverdraagzaamheid.

Een belangrijk aspect van de wettelijke burgerschapsopdracht is de bevordering van de basiswaarden van de democratische rechtsstaat. De relevante basiswaarden voor het onderwijs zijn vastgelegd in het wettelijke kader. Het gaat om:

- vrijheid van meningsuiting
- het gelijkheidsbeginsel (gelijkwaardigheid)
- begrip voor anderen
- verdraagzaamheid [tolerantie]
- afwijzen van onverdraagzaamheid
- afwijzen van discriminatie
- actieve bevordering van autonomie
- verantwoordelijkheidsbesef

Op onze school besteden we doelgericht [intentioneel] aandacht aan de basiswaarden. Daarnaast komen ze aan bod bij andere lessen wanneer dat nodig en/of nuttig is.

4.5 Visie

Visie Burgerschap Aurora

Bij Aurora geven we onze leerlingen elke dag goed onderwijs. Dit doen we vanuit onze kernwaarden: Vrijheid, Relatie en Diversiteit. Ook in ons burgerschapsonderwijs zijn deze kernwaarden belangrijke pijlers voor de invulling van ons onderwijs.

Wij leiden onze leerlingen op in Vrijheid. Dat betekent dat onze leerlingen een eigen mening mogen vormen en uiten, kritisch mogen zijn en mogen leren over onze democratie. Maar we leren hen ook dat bij deze vrijheid hoort dat je verantwoordelijkheid neemt, voor jezelf, de ander, de omgeving en de wereld. Jouw vrijheid mag ten slotte niet ten koste gaan van de vrijheid van een ander. Daarom is het belangrijk dat je respectvol omgaat met de mensen en de wereld om je heen, zodat ieder mens straks kan leven in vrijheid.

Wij leiden onze leerlingen op vanuit Relatie. Onze school is een mini-samenleving waar we kennis, vaardigheden en houdingen kunnen oefenen. Door onze leerlingen te leren over anderen willen we meer verbondenheid en verdraagzaamheid creëren. Deze verbondenheid is nodig om samen tot leren te komen. Met leerlingen die interesse hebben in elkaar en zorgzaam zijn naar elkaar. Onze medewerkers leggen dit niet alleen uit aan leerlingen, ze leven het ook voor.

Op onze scholen vinden wij onze Diversiteit een kracht! We leren onze leerlingen hier ook graag over. Want hoewel we allemaal verschillend zijn, zijn we ook gelijkwaardig. Van die verschillen kunnen we veel leren! Zo verrijken we ons leven, door ook kennis te maken met gewoontes en gebruiken van anderen. Inclusiviteit is belangrijk, op onze scholen en in onze samenleving. Altijd met respect voor jezelf en de ander. Zo bereiden we onze leerlingen voor op de samenleving van de toekomst, waarbij leerlingen verantwoordelijkheid leren nemen voor zichzelf en voor de wereld om hen heen, om zo de samenleving met elkaar te kunnen versterken.

Hoe zien we het bovengenoemde terug in de scholen van Aurora?

De kernwaarden Vrijheid, Relatie en Diversiteit zijn de pijlers onder ons onderwijs en zijn in elke les te herkennen. De lesgevers zijn op de hoogte van de kernwaarden en gebruiken die in de samenstelling van hun lessen en in de omgang met de leerlingen. Burgerschap is daarmee niet een nieuw vak op de lessentabel, maar geïntegreerd in de verschillende vakken op school. De lesgevers en de leerlingen zijn zich bewust van de doelen van Burgerschap en de 3 kernwaarden en handelen daarnaar of oefenen daarmee. Burgerschap wordt concreet op het moment dat het een onderdeel is van de maatschappij op school.

4.6 Onze doelen voor Burgerschap

Doelgericht, samenhangend en herkenbaar: stap voor stap

We vertalen de wettelijke opdracht en kerndoelen, vanuit onze eigen schoolvisie op burgerschap, naar concrete leerdoelen die aansluiten bij hun leerlingen en de omgeving waarin zij opgroeien (doelgericht).

Er is een logische opbouw en het is helder welke doelen en activiteiten in welke leerjaren, vakken of leergebieden aan de orde komen (samenhang). Het onderwijs dat onze school op deze manier heeft gepland, wordt ook in de praktijk gebracht (herkenbaar).

Het is belangrijk om dit proces stapsgewijs aan te pakken. We doen dat gestructureerd met behulp van het Stappenplan burgerschap.

Figuur 1: stappenplan doelgericht en samenhangend werken aan burgerschap.

Voor onze school betekent dit dat onze concrete leerdoelen voor burgerschap zijn:

Kerngebieden en bijbehorende leerdoelen:

- Kennis van de democratische rechtsstaat:
- Leerlingen maken kennis met de basiswaarden van de Nederlandse democratische rechtsstaat, zoals vrijheid, gelijkwaardigheid en solidariteit.
- Zij leren hoe de Nederlandse en Europese staatsinrichting is opgebouwd en welke rol burgers daarin vervullen.
- Leerlingen ontwikkelen basiskennis over het functioneren van de democratie en het belang van rechtsstaat en burgerrechten.
- Sociale en maatschappelijke competenties:
- Communicatie en empathie: leerlingen leren hun eigen ideeën, waarden en meningen onder woorden te brengen en deze te vergelijken met andere perspectieven.
- Kritisch denken en omgaan met informatie: leerlingen leren vragen stellen bij maatschappelijke thema's en informatie kritisch en bewust te beoordelen.
- Omgaan met verschillen en conflicten: leerlingen leren zich te gedragen vanuit respect voor algemeen aanvaarde waarden en normen en omgaan met uiteenlopende achtergronden en opvattingen.
- Participatie: leerlingen ontdekken hoe zij, op hun eigen niveau, actief kunnen bijdragen aan de groep, de school en de samenleving.
- Persoonsvorming en identiteit:
- Leerlingen reflecteren op hun eigen identiteit, waarden en overtuigingen en op de invloed daarvan op hun handelen.

- Zij leren zich te verhouden tot anderen en handelen vanuit respect en verantwoordelijkheid.

Hoe deze leerdoelen worden bereikt:

- Integraal in het curriculum:

Burgerschapsonderwijs is geen afzonderlijk vak, maar is verweven in de verschillende vakgebieden en in het dagelijks handelen binnen de school.

- Aandacht voor pedagogische aanpak:

De omgang met elkaar, het pedagogisch klimaat en de voorbeeldrol van volwassenen dragen bij aan de ontwikkeling van sociale en maatschappelijke competenties.

- Verbreding naar de omgeving:

Leerlingen leren over de samenleving, hun leefomgeving en de wereld om hen heen door middel van activiteiten binnen en buiten de school, passend bij de visie en omgeving van De Schovenhorst.

4.7 Sociale en maatschappelijke competenties

Burgerschap richt zich op de sociale en maatschappelijke vorming van jonge mensen; burgerschap gaat over hoe mensen met elkaar samenleven. Daarom is burgerschapsonderwijs erop gericht dat leerlingen de sociale en maatschappelijke competenties verwerven die daarvoor nodig zijn. Welke competenties dat precies zijn is niet voorgeschreven, omdat dit afhangt van de actualiteit, de context van de school, de leefwereld van de leerlingen en onze eigen opvattingen. Op onze school richten we ons op de volgende competenties:

Sociale competenties [zie de methode]	Maatschappelijke competenties
IK: besef hebben van jezelf	Discussiëren – argumenteren – communicatief vermogen
IK: zelfmanagement	Presenteren en overtuigen
IK: relaties aangaan en onderhouden	Kritisch vermogen – informatieverwerking
IK: samenwerken met anderen	Betrokkenheid en helpend-zijn
DE ANDER: empathie	Integer en moreel handelen
DE ANDER: waarderen van verschillen	Loyaliteit
DE ANDER: conflicten oplossen	Diplomatiek en tactvol zijn
DE ANDER: vrienden maken	Creatief denken
OMGEVING: verantwoordelijkheid	Flexibiliteit – aanpassingsvermogen
OMGEVING: passend gedrag	Omgevingsbewustzijn (gedrag in de publieke ruimte)
	Initiatief nemen – doorzettingsvermogen
	Omgaan met (sociale) media
	Oog voor duurzaamheid

In de toelichting op de concept-kerndoelen wordt ingegaan op de zogenaamde verbindende vaardigheden. Binnen het leergebied Burgerschap vergroten en versterken de leerlingen de volgende vaardigheden:

Leervoorwaardelijke vaardigheden

- Sociaal handelen
- Leren leren
- Samenwerken

Denkvaardigheden

- Analytisch denken
- Kritisch denken
- Creatief denken

Samengestelde vaardigheden

- Onderzoeken
- Ontwerpen
- Loopbaanvaardigheden

5 Uitwerking doelen

5.1 Sociale ontwikkeling

Op De Schovenhorst vormt sociale ontwikkeling de basis voor goed burgerschap. Alleen als kinderen zich veilig voelen, zichzelf kunnen zijn en respectvol omgaan met anderen, kunnen ze zich ontwikkelen tot betrokken burgers.

We werken met de Kanjertraining als vaste methode voor sociaal-emotionele vorming. Leerlingen leren omgaan met gevoelens, verschillen en verantwoordelijkheden. De Kanjerprincipes – vertrouwen, respect, hulpvaardigheid en eerlijkheid – zijn zichtbaar in gedrag, taal en afspraken.

De sociaal-emotionele ontwikkeling is geen los vak, maar verweven in ons dagelijks onderwijs. Daarnaast staat het wekelijks gepland op het rooster. De voortgang wordt gevolgd via KanVAS en besproken tijdens groeps- en leerlingbesprekingen en oudergesprekken.

Kenmerkend voor De Schovenhorst is de rustige, natuurlijke omgeving waarin leerlingen leren samenwerken, reflecteren en zorg dragen voor elkaar én hun leefomgeving.

Kwaliteitsindicatoren

- De school heeft duidelijke doelen voor sociaal-emotionele ontwikkeling.
- Het vak sociaal-emotionele ontwikkeling staat wekelijks op het rooster.
- We werken schoolbreed met de methode Kanjertraining.
- De ontwikkeling wordt gevolgd met KanVAS.
- Resultaten worden besproken per groep en per leerling.
- Indien nodig stellen we een handelingsplan of OPP op.

5.2 Democratisch burgerschap

Op De Schovenhorst betekent democratisch burgerschap dat leerlingen leren samen beslissen, respectvol meningen delen en verantwoordelijkheid nemen voor hun keuzes en omgeving. Democratie begint bij hoe we met elkaar omgaan — luisteren, overleggen, stemmen, samenwerken en verschillen respecteren.

Binnen de Kanjertraining oefenen leerlingen dagelijks met deze houding: elkaar vertrouwen, elkaar helpen en eerlijk zijn. Daarnaast bieden we structureel ruimte voor klassenvergaderingen en de Kinderraad, waarin leerlingen leren dat ieders stem telt en dat besluiten samen worden genomen.

We bespreken actuele thema's in de klas en verbinden ze aan democratische waarden als vrijheid, gelijkwaardigheid en verdraagzaamheid. Vanuit ons openbare karakter leren leerlingen dat iedereen welkom is, ongeacht achtergrond of overtuiging, en dat verschillen bijdragen aan een sterke en inclusieve gemeenschap.

Onze school is een oefenplaats voor democratie: een veilige, open gemeenschap waarin leerlingen leren denken, spreken en handelen vanuit respect, verantwoordelijkheid en betrokkenheid — passend bij de waarden van de Kanjertraining.

Kwaliteitsindicatoren

1. Vanuit onze visie en missie – geworteld in openbaar onderwijs en de Kanjerprincipes – leren wij kinderen om respectvol samen te leven, verantwoordelijkheid te nemen en verschillen te waarderen.
2. Leerlingen oefenen sociale en maatschappelijke vaardigheden dagelijks in de klas, op het schoolplein en bij gezamenlijke activiteiten.

3. In alle groepen voeren leraren regelmatig klassengesprekken waarin luisteren, meningsvorming en samenwerking centraal staan.
4. De school heeft een actieve Kinderraad die meedenkt over schoolzaken en gezamenlijke projecten.
5. Leerlingen doen kennis op over democratische waarden, rechten en plichten.
6. Ze leren hoe besluitvorming in Nederland werkt en wat politiek betekent in het dagelijks leven.
7. De school ontwikkelt vaardigheden die passen bij democratisch burgerschap, zoals overleggen, argumenteren en rekening houden met elkaar.
8. We stimuleren een open, nieuwsgierige houding ten opzichte van maatschappelijke en politieke thema's.

5.3 Participatief burgerschap

Participatie betekent voor ons dat leerlingen leren meedoen en bijdragen aan hun omgeving. Op De Schovenhorst stimuleren we betrokkenheid, initiatief en zorg voor elkaar. We zien de school als oefenplaats voor actief burgerschap, waar leerlingen ervaren dat hun inzet verschil maakt.

Leerlingen helpen elkaar in de klas, zorgen samen voor een nette omgeving en denken jaarlijks na over wat zij kunnen betekenen voor anderen — binnen en buiten de school. Dit krijgt vorm in lokale projecten en tradities zoals de Ossenmarkt in Putten, de herdenkingsactiviteiten rond Oktober '44 en gezamenlijke vieringen met Groot Spriel en Kindcentrum Putten. Ook acties rond zwerfafval, seizoensactiviteiten in het bos en gezamenlijke projecten met de buurt maken burgerschap zichtbaar en betekenisvol.

We vinden het belangrijk dat leerlingen ontdekken hoe prettig het is om iets te doen zonder directe beloning: helpen omdat het bijdraagt aan een fijne, leefbare gemeenschap. Zo leren ze dat deelname aan de samenleving begint met kleine, betekenisvolle daden.

Kenmerkend voor De Schovenhorst is de verbinding tussen leren, natuur en gemeenschap: we leren samen, in en met onze omgeving.

Kwaliteitsindicatoren

1. Leraren kennen hun leerlingen en tonen interesse in hun activiteiten buiten school.
2. De school moedigt leerlingen aan om lid te worden van een vereniging of club.
3. Leerlingen worden gestimuleerd om mee te doen aan gezamenlijke initiatieven.
4. Leerlingen zetten zich in voor elkaar en voor de schoolgemeenschap.
5. De school bevordert aandacht voor de leefbaarheid van de omgeving.
6. Leerlingen leveren een bijdrage aan de buurt of aan maatschappelijke projecten buiten school.

5.4 Digitaal burgerschap

Onze leerlingen maken deel uit van de digitale maatschappij. Daarom leren zij bewust, kritisch en verantwoord omgaan met internet, mobiele apparaten en sociale media. Dit sluit aan bij ons beleidsplan digitale vaardigheden, waarin mediawijsheid en digitale veiligheid belangrijke thema's zijn.

In de onderbouw ontdekken leerlingen spelenderwijs wat media zijn en hoe deze gebruikt kunnen worden. In de bovenbouw leren zij kritisch kijken naar informatie, omgaan met online meningen en hun eigen gedrag afstemmen op respect en verantwoordelijkheid.

We werken structureel aan digitaal burgerschap met Mediamasters (groepen 6 t/m 8), een jaarlijkse projectweek rond mediawijsheid, en HackShield (groepen 5 t/m 8), een educatief spel over digitale veiligheid en cyberweerbaarheid. Beide programma's versterken het kritisch denken, verantwoordelijk handelen en de online weerbaarheid van onze leerlingen.

Hiervoor hebben we een leerlijn Digitale Geletterdheid ontwikkeld voor onze school.

Kenmerkend voor De Schovenhorst is dat digitaal burgerschap onderdeel vormt van ons brede burgerschapsaanbod: leerlingen leren zorgvuldig omgaan met zichzelf, met anderen en met de digitale wereld.

Kwaliteitsindicatoren

1. Leerlingen leren omgaan met sociale media.
2. Leerlingen leren omgangsregels voor digitaal contact en samenwerking.
3. Leerlingen dragen zorg voor hun eigen digitale veiligheid.
4. Leerlingen leren kritisch omgaan met digitale informatie en bronnen.

5.5 Identiteit, solidariteit, seksualiteit en diversiteit

We verbinden identiteit en diversiteit. Leerlingen leren dat iedereen verschillend mag zijn in overtuiging, achtergrond en levenswijze, en dat deze verschillen onze samenleving versterken. We bespreken waarden als vrijheid, gelijkwaardigheid, respect en verdraagzaamheid, passend bij artikel 1 van de Grondwet en bij ons openbare karakter.

We besteden structureel aandacht aan verschillende wereldgodsdiensten, levensovertuigingen en culturele tradities. Via het vormingsonderwijs maken leerlingen kennis met uiteenlopende religies en opvattingen, zodat ze leren met respect en nieuwsgierigheid naar anderen te kijken. Ook besteden we aandacht aan diversiteit in gender, cultuur en achtergrond.

Vieringen en thema's, seizoensfeesten en gezamenlijke activiteiten maken diversiteit zichtbaar en versterken het samen leren en leven. Daarnaast stimuleren we persoonlijke ontwikkeling: leerlingen ontdekken wie ze zijn, wat ze vinden en hoe ze respectvol kunnen omgaan met anderen. Gezond gedrag, gezonde voeding en sociale veiligheid zijn daarin vanzelfsprekende thema's.

Kenmerkend voor De Schovenhorst is de open, veilige schoolcultuur waarin leerlingen leren zichzelf te zijn, de ander te respecteren en bewust keuzes te maken.

Kwaliteitsindicatoren

1. De school besteedt aandacht aan wereldgodsdiensten.
2. De school besteedt aandacht aan diversiteit in cultuur, achtergrond en identiteit.
3. De school biedt vormingsonderwijs over verschillende levensovertuigingen.
4. De school stimuleert leerlingen bij het vormen en uiten van een eigen mening.
5. De school besteedt aandacht aan gezond gedrag en leefstijl.
6. De school stimuleert gezonde voeding.
7. De school biedt voorlichting over relaties en seksualiteit.

5.6 Maatschappelijke thema's

Op De Schovenhorst besteden we door het jaar heen aandacht aan actuele en maatschappelijke onderwerpen die passen bij de leefwereld van onze leerlingen. Deze thema's komen terug in lessen, gesprekken, projecten en vieringen, en helpen leerlingen om te begrijpen wat er in de wereld speelt. Denk aan onderwerpen als duurzaamheid, technologie, respect, natuur en samenleven.

We bespreken deze thema's vanuit verschillende invalshoeken, zodat leerlingen leren luisteren, nadenken en hun mening op een respectvolle manier kunnen verwoorden. Zo ontwikkelen zij een kritische en betrokken houding bij wat er om hen heen gebeurt.

Kwaliteitsindicatoren

1. De school besteedt structureel aandacht aan actuele en maatschappelijke onderwerpen binnen verschillende vakken.
2. Leerlingen leren hun mening vormen, verwoorden en beargumenteren.
3. De school stimuleert een open gesprek waarin meerdere perspectieven worden belicht.

5.7 Algemene en culturele ontwikkeling

Op De Schovenhorst zien we algemene ontwikkeling als de basis om goed te kunnen functioneren in de samenleving. Leerlingen leren voldoende over de wereld om hen heen om gesprekken te kunnen voeren, teksten te begrijpen en verbanden te leggen tussen school, thuis en maatschappij. We stimuleren nieuwsgierigheid, kritisch denken en een brede interesse in cultuur, natuur en samenleving.

Brede ontwikkeling betekent bij ons dat kinderen leren denken, voelen en handelen: cognitief, sociaal-emotioneel, creatief, zintuiglijk en motorisch. Deze gebieden versterken elkaar.

De culturele ontwikkeling krijgt vorm via het cultuureducatiebeleid, de cultuurcoördinator en de werkgroep Kunst en Cultuur. Alle groepen doen mee aan het Kunstmenu, werken aan muziek, beeldende kunst en literatuur, en nemen deel aan voorstellingen en projecten op en rond Landgoed Schovenhorst. De natuur en cultuur van het landgoed vormen een vanzelfsprekende leeromgeving.

Kwaliteitsindicatoren

- Leerlingen tonen kennis en belangstelling voor cultuur, natuur en samenleving.
- Leerkrachten besteden structureel aandacht aan culturele vorming binnen de thema's van het jaar.
- De cultuurcoördinator bewaakt samen met de werkgroep de uitvoering en borging van het cultuuronderwijs.

6 Ons aanbod en onze aanpak

6.1 Ons schoolcurriculum [Variant-2]

Wij beschouwen burgerschap als een wezenlijk en integraal onderdeel van ons onderwijs op De Schovenhorst. Burgerschapsvorming is geen losstaand vak, maar loopt als een samenhangende lijn door ons onderwijs heen. In de dagelijkse praktijk komt burgerschap aan bod binnen verschillende vakgebieden, projecten, gesprekken en activiteiten, en in de manier waarop we met elkaar omgaan. Tegelijkertijd zien wij burgerschap als een expliciete kerntaak van de school. Daarom kiezen wij, aanvullend op het geïntegreerde aanbod, voor een planmatige, gestructureerde en longitudinale aanpak.

In ons denken en handelen sluiten wij aan bij de wettelijke uitgangspunten voor burgerschapsonderwijs, waarin doelgerichtheid, samenhang en herkenbaarheid centraal staan. Deze begrippen vormen het fundament onder onze keuzes voor inhoud, opbouw en organisatie. We werken vanuit een duidelijke visie, bouwen aan een doorlopende leerlijn van onderbouw tot bovenbouw en zorgen ervoor dat leerlingen zich stap voor stap ontwikkelen in kennis, vaardigheden en houding.

De sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen vormt een belangrijke basis voor burgerschap. In de onderbouw wordt hier wekelijks een half uur structureel aandacht aan besteed, in de bovenbouw drie kwartier per week. Binnen deze tijd is ruimte voor sociale vaardigheden, reflectie op gedrag, omgang met verschillen en het ontwikkelen van verantwoordelijkheid. De Kanjertraining vormt hierbij in alle groepen een vaste pedagogische basis en ondersteunt het groepsklimaat, de sociale veiligheid en de ontwikkeling van burgerschapsvaardigheden.

Daarnaast bieden wij per schooljaar een expliciet burgerschapsaanbod aan, bestaande uit twee blokken van veertien weken. In elk blok worden zes burgerschapslessen gegeven, met een vaste frequentie van één les per drie weken, gepland in een vooraf vastgestelde week en op een vast moment. In elke les staat één centraal burgerschapsdoel. Deze opzet zorgt voor rust, herkenbaarheid en samenhang binnen het aanbod.

De inhoudelijke opbouw van de twee blokken is gelijk en ziet er als volgt uit:

Blok 1

Les 1: Democratisch burgerschap

Les 2: Participatief en digitaal burgerschap

Les 3: Identiteit en persoonsvorming

Les 4: Maatschappelijke vraagstukken (*)

Les 5: Algemene culturele ontwikkeling

Les 6: Basiswaarden

Afsluiting en toetsing

Blok 2

Les 7: Democratisch burgerschap

Les 8: Participatief en digitaal burgerschap

Les 9: Identiteit en persoonsvorming

Les 10: Maatschappelijke vraagstukken (*)

Les 11: Algemene culturele ontwikkeling

Les 12: Basiswaarden

Afsluiting en toetsing

(*) Het thema maatschappelijke vraagstukken wordt jaarlijks vastgesteld door de werkgroep Burgerschap.

Door deze opzet werken wij systematisch en intentioneel aan burgerschapsvorming. Leerlingen komen meerdere keren per schooljaar in aanraking met dezelfde kerngebieden, telkens op een niveau dat past bij hun leeftijd, ontwikkeling en leefwereld. Daarmee waarborgen we zowel doelgerichtheid als samenhang en zorgen we voor een ononderbroken ontwikkeling door de leerjaren heen.

Op schoolniveau bepaalt de werkgroep Burgerschap welke maatschappelijke vraagstukken in een bepaald schooljaar aan bod komen. Hierbij wordt rekening gehouden met actualiteit, de leerlingenpopulatie, de omgeving van de school en de wettelijke burgerschapsdoelen. De uitwerking van de lessen ligt bij de leerkrachten zelf, die deze vormgeven vanuit hun professionele ruimte en kennis van de groep.

Voor de voorbereiding van de lessen wordt gebruikgemaakt van een vast voorbereidingsformulier. Dit formulier bevat onder andere:

- blok of (variant) les
- groep
- tijd
- centraal burgerschapsdoel
- doelen op het gebied van kennis, vaardigheden en houding
- gerichte sociale en/of maatschappelijke competenties
- relatie met kerndoelen en bouwstenen van curriculum.nu
- lesopbouw (inleiding, kern, afsluiting)
- materialen en middelen
- bijlagen
- reflectie

Bij het ontwikkelen van de lessen sluiten leerkrachten altijd aan bij de kenmerken van hun leerlingen, hun leefwereld en actuele gebeurtenissen. Zo blijft het onderwijs betekenisvol en herkenbaar voor de leerlingen. De uitgewerkte lesvoorbereidingen worden verzameld in de schoolbrede map Burgerschap, waarover iedere leerkracht beschikt.

De directie faciliteert en bewaakt de kwaliteit van het burgerschapsonderwijs door de uitvoering en reflecties regelmatig te bespreken tijdens werkbijeenkomsten en teamoverleggen. Op deze manier

blijft burgerschap een gedeelde verantwoordelijkheid binnen het team en onderdeel van de kwaliteitscyclus van de school.

Met deze aanpak werken wij op De Schovenhorst doelgericht, samenhangend en herkenbaar aan burgerschapsvorming, passend bij onze visie, onze leerlingenpopulatie en onze maatschappelijke opdracht.

7 Zorg voor kwaliteit

7.1 Algemeen

Op onze school streven we ernaar om kwalitatief goed burgerschapsonderwijs te verzorgen.

Onze uitgangspunten zijn:

- Ons burgerschapsonderwijs voldoet aan wettelijke eisen
- Ons burgerschapsonderwijs sluit aan bij de verwachtingen van de samenleving (zie het waarderingsskader van de Inspectie van het Onderwijs)
- Ons burgerschapsonderwijs sluit aan bij de concept-kerndoelen voor Burgerschap
- Ons burgerschapsonderwijs is doelgericht
- Wij zorgen ervoor dat er samenhang is in ons burgerschapsonderwijs
- Ons burgerschapsonderwijs sluit aan bij de kenmerken en de behoeften van de leerlingen
- Ons burgerschapsonderwijs sluit aan bij wat wij zelf belangrijk vinden
- Ons burgerschapsonderwijs sluit aan bij onze visie
- Ons burgerschapsonderwijs sluit aan bij onze mens- en maatschappijvisie

7.2 Kwaliteitszorg

Onder kwaliteitszorg verstaan we het vaststellen en realiseren van onze doelen, het meten of onze doelen in voldoende mate zijn bereikt en tenslotte het borgen of verbeteren van onze kwaliteit. In dit document hebben we onze missie, onze visie, onze kernwaarden en onze doelen voor burgerschap vastgesteld. Ieder doel hebben we nader uitgewerkt en voorzien van kenmerken die passens zijn bij De Schovenhorst.

We hebben onze kwaliteit uitvoerig beschreven. Ook beschikken we over een aantal vragenlijsten om bepaalde aspecten van burgerschap te meten. We meten de kwaliteit van ons burgerschapsonderwijs op de volgende wijze:

1. Meting Basiskwaliteit (2 x per vier jaar)
2. Quick Scan Burgerschap Team (1 x per vier jaar)
3. Schooldiagnose IJkpunten voor goed burgerschapsonderwijs MT (1 x per jaar)
4. Vragenlijst Burgerschap leerlingen (1 x per jaar)
5. Sociale ontwikkeling (jaarlijks via Kindbegrip)
6. Vragenlijst Veiligheid Leerlingen (jaarlijks): gegevens worden aangeleverd bij de inspectie
7. Vragenlijst Diversiteit Ouders en Leerlingen (1 x per vier jaar)

Op basis van de uitslagen stellen we actiepunten vast. De gekozen actiepunten worden opgenomen in een projectplan (werkgroep), in het jaarplan of in het schoolplan.

Beoordeling

Omschrijving	Resultaat
Nulmeting PO (versie 2021) - Burgerschap (1)	3

7.3 Monitoring Burgerschap

In het kader van onze kwaliteitszorg monitoren we ons burgerschapsonderwijs op drie niveaus:

- Op schoolniveau (wat is de kwaliteit van het burgerschapsonderwijs op onze school?)
- Op groepsniveau (hoe functioneert een groep in relatie tot onze visie, onze doelen/competenties en de basiswaarden?)
- Op kindniveau (hoe functioneert een leerling in relatie tot onze visie, onze doelen/competenties en de basiswaarden?)

Op **schoolniveau** beschikken we over een meerjarenplanning die verheldert wat we wanneer meten (en evalueren). We gebruiken ParnasSys WMK-PO om één keer per jaar de Schooldiagnose IJkpunten voor goed burgerschapsonderwijs te meten. Op basis van een analyse van de uitslagen stellen we verbeterdoelen vast. We bespreken de uitslagen van de meting, onze analyse, onze conclusies en de gekozen verbeterdoelen met de bestuurder (als onderdeel van de marap) en de MR. Tevens publiceren

wij e.e.a. in onze schoolgids.

Op **groepsniveau** meten wij ons burgerschapsonderwijs één keer per jaar (april) in de groepen 5 t/m 8 met een vragenlijst van ParnasSys WMK-PO. De leraren analyseren de uitslagen, trekken conclusies en stellen actiepunten vast voor hun groep. Vanuit de vraag: wat ga ik -als leerkracht- doen in mijn groep ten aanzien van burgerschapsonderwijs? Waar liggen de ontwikkelmogelijkheden en wat vind ik -in samenspraak met de leerlingen- noodzakelijk? De gekozen actiepunten van de groepen worden in kaart gebracht door de schoolleiding en verwerkt in een totaal-overzicht.

Op **kindniveau** monitoren wij ons burgerschapsonderwijs één keer per jaar (november) in de groepen 1 t/m 4 met een zogenaamde kindkaart. Deze kindkaart is door de leerkrachten van groep 1 t/m 4 ontwikkeld en bevat items die samenhangen met onze schooldoelen voor burgerschapsonderwijs.

7.4 Ijapunten voor goed burgerschapsonderwijs

In 2021 zijn de ijapunten voor goed burgerschapsonderwijs vastgesteld (AWP Sociale kwaliteit e.a. Amsterdam AWP-SK). De ijapunten zijn bedoeld om op school samen vorm te geven aan goed burgerschapsonderwijs. De brochure bevat thema's en indicatoren die wij één keer per jaar scoren (MT van de school). Daarbij maken we gebruik van het instrument ParnasSys WMK. Wij analyseren de uitslagen en stellen op basis van een gesprek en keuzes onze actiepunten vast. De uitslagen, de analyse en de gekozen actiepunten worden gecommuniceerd met het team, de MR en het bestuur. In de schoolgids publiceren wij e.e.a. op hoofdlijnen.

7.5 Monitoring op groepsniveau

Wij monitoren Burgerschap op groepsniveau in groep 1 t/m 8. Voor groep 5 t/m 8 doen we dat digitaal via ParnasSys WMK en voor groep 1 t/m 4 doen we dat via een kindkaart.

De digitale monitoring loopt via een protocol. De leraren zorgen dat de leerlingen de vragenlijst invullen conform protocol, ze analyseren de antwoorden en stellen interventies vast voor hun aanbod en hun handelen.

De monitoring via de kindkaart (zie Werkbladen) wordt twee keer per jaar verzorgd door de leraren en de leerlingen van de groepen 1 t/m 4. In groep 1 en 2 wordt de kindkaart ingevuld door de leraar en de leerling via een gesprekje, in groep 3 en 4 vullen de leerlingen de kaart zelf in en wordt deze ook ingevuld door de leraar. Op basis van de antwoorden bepaalt de leraar de consequenties voor het aanbod en het handelen.

8 Uitwerking van ons curriculum

8.1 Inleiding

Bij het leergebied burgerschap gaat het om een samenhangend geheel van kennis, vaardigheden en ervaringen binnen drie domeinen:

- democratische oefenplaats;
- samenleven in een democratische rechtsstaat;
- vormgeven aan democratische en maatschappelijke betrokkenheid.

Samenhang tussen de domeinen

Het domein democratische oefenplaats beschrijft waarop het onderwijsaanbod van scholen gericht moet zijn om deze oefenplaats vorm te geven. Daarmee vormt dit domein de verbinding tussen de wettelijke opdracht burgerschap (2021) en de kerndoelen burgerschap. De wettelijke opdracht richt zich op de school en vraagt om een doelgerichte en samenhangende aanpak gericht op het bevorderen van sociale cohesie en actief burgerschap. De kerndoelen richten zich op het leren van de leerling.

Het domein democratische oefenplaats biedt daarvoor een belangrijke randvoorwaarde: het stimuleren van sociale en maatschappelijke competenties van leerlingen. In de twee andere domeinen — samenleven in een democratische rechtsstaat en vormgeven aan democratische en maatschappelijke betrokkenheid — wordt verder uitgewerkt welke kennis, vaardigheden en ervaringen van leerlingen worden verwacht.

Binnen het domein samenleven in een democratische rechtsstaat verwerven leerlingen kennis over de basiswaarden van de democratische rechtsstaat: vrijheid, gelijkwaardigheid en solidariteit. Ze ontdekken het belang van deze basiswaarden in de samenleving en voor henzelf. Daarnaast doen ze ervaring op met het voeren van dialogen, het omgaan met conflicten en het toepassen van gelijkwaardige behandeling.

De basiswaarden vormen het uitgangspunt van waaruit leerlingen verkennen hoe ze kunnen omgaan met diversiteit in de samenleving en hoe ze democratisch en maatschappelijk betrokken kunnen zijn. Het domein vormgeven aan democratische en maatschappelijke betrokkenheid draagt bij aan het versterken van actief burgerschap en sociale cohesie. Binnen dit domein verkennen leerlingen op welke manieren ze democratisch kunnen handelen en een bijdrage kunnen leveren aan de samenleving.

8.2 Onze lessen burgerschapsonderwijs

Ons expliciete burgerschapscurriculum bestaat uit veertien afzonderlijke lessen, met een frequentie van gemiddeld één les per drie weken. Deze lessen maken onderdeel uit van de twee vaste blokken binnen het schooljaar. De volgorde van de thema's en bijbehorende doelen kan, waar nodig, worden aangepast om aan te sluiten bij actuele maatschappelijke ontwikkelingen, de leefwereld van de leerlingen of schoolbrede beleidskeuzes.

Binnen het curriculum onderscheiden we drie bouwen: de onderbouw (groep 1-2-3), de middenbouw (groep 4-5) en de bovenbouw (groep 6-7-8). Deze indeling sluit aan bij de ontwikkelingsfase van de leerlingen en ondersteunt een doorlopende leerlijn burgerschap van onderbouw tot en met bovenbouw.

Per bouw zijn negen doelstellingen geformuleerd. Deze zijn onderverdeeld in drie samenhangende domeinen: kennis (doelstellingen 1 tot en met 3), vaardigheden (doelstellingen 4 tot en met 6) en houding of attitude (doelstellingen 7 tot en met 9). Op deze manier werken we binnen elke bouw evenwichtig aan inzicht, handelen en gedrag, passend bij de leeftijd en ontwikkeling van de leerlingen.

Voor een nadere invulling van de doelstellingen en (concrete) lessuggesties wordt steeds verwezen naar de bijbehorende werkbladen in onze map Burgerschap, die in de tijd aangevuld zal worden met eigengemaakte werkbladen.

9 Activiteitenoverzicht van de school

9.1 Activiteiten Burgerschap

Burgerschapsvorming op De Schovenhorst krijgt vorm binnen het dagelijks onderwijs, zowel via onze methodes en gerichte lessen als via uiteenlopende, meer praktijkgerichte activiteiten. Deze activiteiten staan niet op zichzelf, maar zijn bewust verbonden aan de schooldoelen en de uitgangspunten van ons burgerschapsonderwijs. Op deze manier werken we planmatig en samenhangend aan de ontwikkeling van kennis, vaardigheden en houding. Bij de inrichting van dit aanbod maken we gebruik van het bestaande overzicht van kerndoelen, schooldoelen, competenties en wettelijke basiswaarden, zoals vastgelegd in het eerdere burgerschapsplan en/of dit actuele burgerschapsplan.

Ons overzicht van kerndoelen, schooldoelen, competenties en basiswaarden

Kerndoelen	Kerndoel 1: Schoolcultuur: <i>De school zorgt voor een democratische cultuur</i> Kerndoel 2: Diversiteit: <i>De leerling handelt respectvol vanuit kennis over een diverse samenleving</i> Kerndoel 3: Democratische waarden: <i>De leerling geeft aan hoe diens handelen verbonden is met democratische waarden</i> Kerndoel 4: Maatschappelijke betrokkenheid: <i>De leerling verkent verschillende mogelijkheden om bij te dragen aan de samenleving</i> Kerndoel 5: Democratische betrokkenheid: <i>De leerling verkent hoe die democratisch handelen in dagelijkse situaties kan vormgeven</i> Kerndoel 6: Maatschappelijke vraagstukken: <i>De leerling weegt af welke mogelijkheden die heeft om ten aanzien van maatschappelijke vraagstukken te handelen</i>
Schooldoelen	1. We voeden onze leerlingen op tot fatsoenlijke en evenwichtige mensen die respectvol (vanuit duidelijke waarden en normen) omgaan met zichzelf, de medemens en de omgeving (socialiteit) [sociale ontwikkeling] 2. Wij voeden onze leerlingen op tot personen die weten wat democratie inhoudt en die daar ook naar handelen (democratisch handelen) 3. We voeden onze leerlingen op tot mensen die (digitaal) “meedoen”, die (digitaal) actief betrokken willen zijn op de samenleving, die gericht zijn op (digitale) samenwerking en die iets voor anderen willen betekenen (participatief handelen en digitale geletterdheid) 4. We voeden onze leerlingen op tot personen die kennis hebben van, en respect voor andere opvattingen en overtuigingen (religies - levenswijzen), tot leerlingen met een goed zelfbeeld, met [eigen] opvattingen en een eigen [persoonlijke] identiteit (identiteit, solidariteit en diversiteit) 5. We zorgen voor kennis en een attitude (kritische zin) m.b.t. actuele, maatschappelijke thema's. Onze leerlingen kunnen een standpunt innemen en hun mening over maatschappelijke thema's effectief verwoorden (omgaan met maatschappelijke vraagstukken) 6. We richten ons op de algemene ontwikkeling en we geven onze leerlingen culturele bagage mee voor het leven (culturele en algemene ontwikkeling).
Competenties	1. Discussiëren - Debatteren 2. Argumenteren 3. Overtuigen 4. Positief-kritisch zijn 5. Integer (moreel) handelen 6. Tactvol zijn 7. Kunnen gedragen in een bepaalde setting 8. Informatie verwerken 9. Omgaan met (sociale) media 10. Betrokkenheid
Basiswaarden	1. Vrijheid van meningsuiting 2. Gelijkwaardigheid 3. Begrip voor anderen 4. Verdraagzaamheid [tolerantie] 5. Afwijzen van onverdraagzaamheid 6. Afwijzen van discriminatie 7. Autonomie 8. Verantwoordelijkheidsbesef

Groep	
-------	--

Blok 1	Overige doelen Burgerschap	Doel(en)	Inhouden en activiteiten
Les 1	Democratisch burgerschap		
Les 2	Participatief en digitaal burgerschap		
Les 3	Identiteit en persoonsvorming		
Les 4	Maatschappelijke vraagstukken		
Les 5	Algemene culturele ontwikkeling		
Les 6	Basiswaarden		
Les 7	Toetsing en afsluiting		

Blok 2	Overige doelen Burgerschap	Doel(en)	Inhouden en activiteiten
Les 1	Democratisch burgerschap		
Les 2	Participatief en digitaal burgerschap		
Les 3	Identiteit en persoonsvorming		
Les 4	Maatschappelijke vraagstukken		
Les 5	Algemene culturele ontwikkeling		
Les 6	Basiswaarden		
Les 7	Toetsing en afsluiting		

Les Burgerschap (voorbereidingsformulier)

Blok (les)	
Groep	
Tijd	
Burgerschapsdoel	
Doelen - Kennis - Vaardigheden - Attitude	
Sociale competenties Maatschappelijke competenties Zie blad 2	
Relatie met de kerndoelen Zie blad 2	
Relatie met Curriculum.nu Zie blad 2	

Inleiding	
Leeractiviteiten	
Slot – afronding	
Materialen	
Bijlagen	
Reflectie	

Onze sociale en maatschappelijke competenties

Sociale competenties [zie de methode]	Maatschappelijke competenties
IK: besef hebben van jezelf	Discussiëren – argumenteren – communicatief vermogen
IK: zelfmanagement	Presenteren en overtuigen
IK: relaties aangaan en onderhouden	Kritisch vermogen – informatieverwerking
IK: samenwerken met anderen	Betrokkenheid en helpend-zijn
DE ANDER: empathie	Integer en moreel handelen
DE ANDER: waarderen van verschillen	Loyaliteit
DE ANDER: conflicten oplossen	Diplomatiek en tactvol zijn
DE ANDER: vrienden maken	Creatief denken
OMGEVING: verantwoordelijkheid	Flexibiliteit – aanpassingsvermogen
OMGEVING: passend gedrag	Omgevingsbewustzijn (gedrag in de publieke ruimte)
	Initiatief nemen – doorzettingsvermogen
	Omgaan met (sociale) media

De kerndoelen Burgerschap

- **Kerdoel 36:** De leerlingen leren hoofd zaken van de Nederlandse en Europese staatsinrichting en de rol van de burger.
- **Kerdoel 37:** De leerlingen leren zich te gedragen vanuit respect voor algemeen aanvaarde waarden en normen.
- **Kerdoel 38:** De leerlingen leren hoofd zaken over geestelijke stromingen die in de Nederlandse multiculturele samenleving een belangrijke rol spelen, en ze leren respectvol om te gaan met seksualiteit en met diversiteit binnen de samenleving, waaronder seksuele diversiteit.

Andere kerndoelen die gerelateerd kunnen worden aan Burgerschap zijn:

- **Kerdoel 34:** De leerlingen leren zorg te dragen voor de lichamelijke en psychische gezondheid van henzelf en anderen.
- **Kerdoel 35:** De leerlingen leren zich redzaam te gedragen in sociaal opzicht, als verkeersdeelnemer en als consument.
- **Kerdoel 39:** De leerlingen leren met zorg om te gaan met het milieu.
- **Kerdoel 47:** De leerlingen leren de ruimtelijke inrichting van de eigen omgeving te vergelijken met die in omgevingen elders, in binnen- en buitenland, vanuit de perspectieven landschap, wonen, werken, bestuur, verkeer, recreatie, welvaart, cultuur en levensbeschouwing. In ieder geval wordt daarbij aandacht besteed aan twee lidstaten van de Europese Unie en twee landen die in 2004 lid werden, de Verenigde Staten en een land in Azië, Afrika en Zuid-Amerika.
- **Kerdoel 53:** De leerlingen leren over de belangrijke historische personen en gebeurtenissen uit de Nederlandse geschiedenis en kunnen die voorbeeldmatig verbinden met de wereldgeschiedenis.

De tien bouwstenen van Curriculum.nu

Vrijheid en gelijkheid	Solidariteit
Macht en inspraak	Digitaal samenleven
Democratische cultuur	Duurzaamheid
Identiteit	Globalisering
Diversiteit	Technologisch burgerschap

Lessen Digitale geletterdheid (onderwerpen voor ...)

01	Websites opzoeken
02	Een e-mail sturen
03	Gebruik maken van Whats app
04	Een foto maken en versturen naar je PC
05	Bestanden toevoegen aan je e-mail
06	Een digitaal formulier invullen
07	Een vraag stellen aan een politieke partij
08	Meedoen aan een enquête
09	Apps op je telefoon gebruiken
10	Gebruik maken van Facebook
11	Gebruik maken van Tik Tok
12	Gebruik maken van Instagram
13	Gebruik maken van LinkedIn
14	DIGID – wat is dat?
15	Bankzaken regelen op je telefoon of computer
16	Gebruik maken van streamingsdiensten (Netflix etc.)
17	Omgaan met wachtwoorden
18	Reageren op een artikel in de krant
19	Reageren op anderen via sociale media
20	Teletekst gebruiken
21	De website van de gemeente
22	Apps voor je gezondheid
23	Informatieve websites: het nieuws (volgen)
24	Twitter gebruiken
25	Wikipedia benutten
26	Spotify gebruiken
27	Notities maken op je telefoon
28	Routeplanners gebruiken
29	Handige websites
30	Informatie zoeken op het Internet
31	Fake news - nepnieuws
32	SPAM
33	Fishing
34	Influencers
35	Mogelijkheden digitale middelen (en informatie)
36	Beperkingen digitale middelen (en informatie)
37	Digitale omgangsvormen
38	Gebruik maken van sociale media
39	Ethiek in relatie tot ICT en sociale media

Lessen Culturele ontwikkeling

01	Wat is kunst? Cultuur?
02	Muziek maken
03	Muzikale stromingen
04	Klassieke muziek
05	Populaire muziek
06	Belangrijke muziekstukken
07	Ritme
08	Dans en dramatische expressie
09	Een dans uitvoeren
10	Ballet
11	Een dansvoorstelling opvoeren (bezoeken)
12	Musicals
13	Festivals
14	Radiozenders
15	De Kinderboekenweek
16	Belangrijke schrijvers
17	Prijzen voor boeken
18	Gedichten
19	Voorleeswedstrijd
20	Belangrijke schilders
21	Stromingen in de schilderkunst
22	Musea
23	Een museum bezoeken (online)
24	Belangrijke schilderwerken
25	Bouwstijlen
26	Belangrijke gebouwen
27	Wereldwonderen
28	Erfgoed
29	Toeristische attracties binnenland
30	Toeristische attracties buitenland

Lessen Omgaan met maatschappelijke vraagstukken (onderwerpen voor ...)

01	Armoede
02	Duurzaamheid
03	Milieuvervuiling
04	Criminaliteit
05	Klimaatverandering
06	Gehandicapten
07	Werk
08	Gezondheid
09	Luchtvervuiling
10	Woningnood
11	Asielzoekers
12	Woningnood
13	Zwerfvuil
14	Euthanasie
15	Bio-industrie
16	Immigratie
17	Drugs
18	Vergrijzing
19	Zuinig zijn met gas en elektra
20	Migratie (stromen)
21	Afval scheiden
22	Mening vormen
23	Standpunt innemen
24	Empathisch reageren
25	Argumenten geven (pro en contra)
26	Ergens iets van vinden
27	Discussiëren en debatteren
28	Demonstreren – het recht om te demonstreren
29	Activisme
30	Anderen overtuigen
31	Vasthouden aan je principes
32	Je ergens voor inzetten
33	Ergens in geloven, ergens voor gaan
34	Zaken van twee kanten bekijken
35	Politiek engagement

Lessen Culturele ontwikkeling

01	Wat is kunst? Cultuur?
02	Muziek maken
03	Muzikale stromingen
04	Klassieke muziek
05	Populaire muziek
06	Belangrijke muziekstukken
07	Ritme
08	Dans en dramatische expressie
09	Een dans uitvoeren
10	Ballet
11	Een dansvoorstelling opvoeren (bezoeken)
12	Musicals
13	Festivals
14	Radiozenders
15	De Kinderboekenweek
16	Belangrijke schrijvers
17	Prijzen voor boeken
18	Gedichten
19	Voorleeswedstrijd
20	Belangrijke schilders
21	Stromingen in de schilderkunst
22	Musea
23	Een museum bezoeken (online)
24	Belangrijke schilderwerken
25	Bouwstijlen
26	Belangrijke gebouwen
27	Wereldwonderen
28	Erfgoed
29	Toeristische attracties binnenland
30	Toeristische attracties buitenland

Lessen Democratisch handelen (onderwerpen voor ...)

- **Kerdoel 36:** De leerlingen leren hoofdzaken van de Nederlandse en Europese staatsinrichting en de rol van de burger.

01	Politiek
02	De Eerste Kamer
03	De Tweede Kamer
04	Stemmen
05	Meeste stemmen gelden
06	Onderhandelen
07	Regels
08	De regering
09	Het koningshuis
10	Prinsen en prinsessen
11	De koning en de koningin
12	Vakbonden
13	Verkiezingen
14	Politieke partijen
15	Geven en nemen
16	Demonstreren
17	Argumenten
18	Naar anderen luisteren
19	Je mening geven - meningen
20	Minister-president
21	Minister
22	Staatssecretaris
23	Peilingen
24	Partijprogramma
25	Rechten en plichten
26	Eens en oneens – van mening verschillen
27	Debatteren – Discussiëren – Dialoog
28	Kritiek geven
29	Kritiek incasseren
30	Polderen
31	Vreedzaam (geweldloos) ruzie maken
32	Vrijheid
33	Dictatuur – dictators
34	De baas spelen
35	Kritisch denken
36	Leiders en volgers
37	Prinsjesdag
38	De Staten-Generaal
39	Miljoenennota en rijksbegroting
40	Grondwet
41	Basiswaarde: vrijheid
42	Basiswaarde: gelijkheid
43	Macht
44	Inspraak
45	Machtsmisbruik
46	Grondrechten – Kinderrechten - Mensenrechten
47	Burgemeester & Wethouders
48	Gemeenteraad
49	Wetten
50	Overleggen en besluitvorming + consensus
51	Gebruik maken van je rechten

Lessen Participatief handelen

01	Zorgen voor leefbaarheid in de wijk
02	Betrokken voelen bij de omgeving
03	Iets voor anderen over hebben
04	Anderen belangeloos helpen
05	Lid zijn van een clubje
06	Anderen ontmoeten
07	Regels in de wijk (buurt)
08	Een monumentje onderhouden
09	De straat schoon houden
10	Zorgdragen voor het milieu
11	Van betekenis zijn voor anderen
12	Samen met anderen iets organiseren
13	Anderen laten meedoen
14	Oog hebben voor de mensen in de wijk (buurt)
15	Opgeruimd staat netjes
16	Anderen aanspreken op gedrag
17	Anderen complimenten geven voor hun gedrag
18	Anderen groeten in de wijk
19	De buurt gezellig maken
20	Samen sporten
21	Samen activiteiten ondernemen
22	Herdenkingen (5 mei, slavernij, februari-staking etcet.)
23	Gemeenschapszin
24	Samen-werken
25	Anderen 'ontmoeten'
26	Anderen een plezier doen
27	Leefbaarheid van de directe omgeving (klas – school – plein)
28	Verantwoordelijkheid nemen
29	Versterken van het groepsgevoel
30	Samen-spelen
31	Basiswaarde: verantwoordelijkheidsbesef
32	Basiswaarde: autonomie
33	Kernwaarde: rechtvaardigheid
34	Kernwaarde: weldadigheid
35	Kernwaarde: waardigheid
36	Deugden
37	Het goede doen
38	Je zelf wegcijferen

Lessen Identiteit, solidariteit en diversiteit

- **Kerdoel 37:** De leerlingen leren zich te gedragen vanuit respect voor algemeen aanvaarde waarden en normen.
- **Kerdoel 38:** De leerlingen leren hoofdzaken over geestelijke stromingen die in de Nederlandse multiculturele samenleving een belangrijke rol spelen, en ze leren respectvol om te gaan met seksualiteit en met diversiteit binnen de samenleving, waaronder seksuele diversiteit.
- **Kerdoel 34:** De leerlingen leren zorg te dragen voor de lichamelijke en psychische gezondheid van henzelf en anderen.
- **Kerdoel 35:** De leerlingen leren zich redzaam te gedragen in sociaal opzicht, als verkeersdeelnemer en als consument.
- **Kerdoel 39:** De leerlingen leren met zorg om te gaan met het milieu.
- **Kerdoel 47:** De leerlingen leren de ruimtelijke inrichting van de eigen omgeving te vergelijken met die in omgevingen elders, in binnen- en buitenland, vanuit de perspectieven landschap, wonen, werken, bestuur, verkeer, recreatie, welvaart, cultuur en levensbeschouwing. In ieder geval wordt daarbij aandacht besteed aan twee lidstaten van de Europese Unie en twee landen die in 2004 lid werden, de Verenigde Staten en een land in Azië, Afrika en Zuid-Amerika.

01	Wat kan ik goed?
02	Mijn talenten?
03	Wie ben ik?
04	Levensovertuigingen
05	Geestelijke stromingen
06	Seksualiteit
07	Diversiteit
08	Ik heb een mening – opkomen voor je mening
09	Argumenten geven
10	Open staan voor andere meningen en overtuigingen
11	Anderen accepteren zoals ze zijn
12	Tolerant zijn
13	De gay-pride
14	LHBTIQ+
15	Verschillen tussen mensen
16	Normen en waarden (van een groep)
17	Inclusie en inclusiviteit
18	Anderen buitensluiten
19	Basiswaarde: solidariteit
20	Basiswaarde: gelijkwaardigheid
21	Basiswaarde: begrip voor anderen
22	Basiswaarde: afwijzen van discriminatie
23	Basiswaarde: afwijzen van onverdraagzaamheid
24	Gender
25	Opkomen voor jezelf
26	Opkomen voor een ander
27	Mijn lichaam
28	Emoties
29	Filosofieren
30	Levensvragen
31	Horen bij een groep

32	Buitensluiten – buitengesloten worden
33	Anderen pesten
34	Opkomen voor een ander
35	Gelijke kansen
36	Inclusie(f)
37	Moraliteit – moreel juist - onjuist
38	Normen en waarden
39	Gerichte vragen stellen
40	Conflicten uitpraten
41	Streven naar consensus
42	Voor je belangen opkomen
43	Mijn opvattingen – wat ik vind (van) ...
44	Kritisch denken
45	Oordeel uitstellen
46	Omgaan met dilemma's
47	Ethiek
48	Consequenties van keuzes
49	Gezondheid – gezonde eten en leven
50	Gokken
51	Omgaan met geld

KINDKAART BURGERSCHAP

Naam leerling	
Groep	
Cursusjaar	
Leerkracht(en)	

Sociale ontwikkeling	Ik kan goed met anderen samenwerken - Kind							
Medio	Kan goed met anderen samenwerken - Leraar							

Sociale ontwikkeling	Ik kan goed met anderen samenwerken - Kind							
Eind	Kan goed met anderen samenwerken - Leraar							

Democratisch handelen	Ik kan goed zeggen wat ik vind - Kind							
Medio	Kan goed zeggen wat hij/zij vindt - Leraar							

Democratisch handelen	Ik kan goed zeggen wat ik vind - Kind							
Eind	Kan goed met wat hij/zij vindt - Leraar							

Participatief handelen	Ik wil anderen helpen - Kind							
Medio	Wil anderen graag helpen - Leraar							

Participatief handelen	Ik wil anderen helpen - Kind							
Eind	Wil anderen graag helpen - Leraar							

Digitale geletterdheid	Ik kan goed met een computer werken - Kind							
Medio	Kan goed met een computer werken - Leraar							

Digitale geletterdheid	Ik kan goed met een computer werken - Kind							
Eind	Kan goed met een computer werken - Leraar							

Identiteit	Ik weet waar ik (niet) goed in ben - Kind							
Medio	Weet waar hij/zij (niet) goed in is - Leraar							

Identiteit	Ik weet waar ik (niet) goed in ben - Kind							
Eind	Weet waar hij/zij (niet) goed in is - Leraar							

Vraagstukken	Ik praat mee over allerlei onderwerpen - Kind							
Medio	Praat mee over allerlei onderwerpen - Leraar							

Vraagstukken	Ik praat mee over allerlei onderwerpen - Kind							
Eind	Praat mee over allerlei onderwerpen - Leraar							

Algemene ontwikkeling	Ik weet veel van allerlei onderwerpen - Kind							
Medio	Weet veel over allerlei onderwerpen - Leraar							

Algemene ontwikkeling	Ik weet veel over allerlei onderwerpen - Kind							
Eind	Weet veel over allerlei onderwerpen - Leraar							

Wat is

DUURZAAMHEID?

Weet ik waar mijn eten vandaan komt?

Hoeveel afval hebben wij in 1 week? Kan het minder zijn?

Koop ik spullen wel eens tweedehands?

Wat doe ik als iets kapot gaat? Weggooien of laten maken?

Hoe kan ik energie besparen?

Hoe kan ik mijn steentje bijdragen aan de leefbaarheid van onze planeet?

Wie ben IK?

Hoe kom ik aan mijn naam?

Jongen, meisje of allebei?

Waar kom ik vandaan?

Wat is mijn karakter?

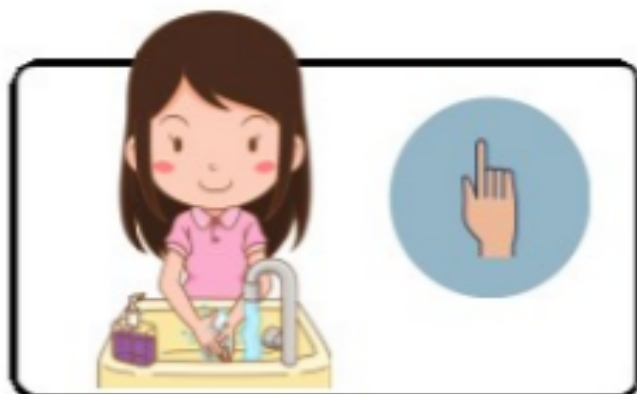
Hoe is de samenstelling van
mijn gezin/ familie?

Hoe zie ik er uit?

Wat is...

MACHT & INSPRAAK

Welke regels en afspraken zijn er thuis en op school?

Welke regels en afspraken zijn er in de openbare ruimte?

Waarover mag jij meebeslissen?
thuis en op school...

Wat kan je doen als je het ergens niet mee eens bent?

Hoe maken we afspraken en regels voor Nederland?

Wie handhaaft de regels in Nederland?

Wat is

DIVERSITEIT

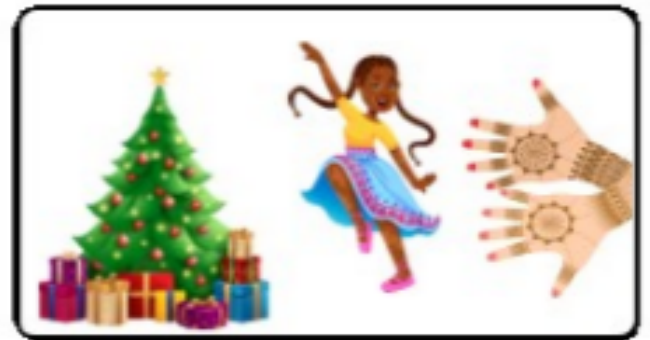
Welke overeenkomsten hebben wij met elkaar?

Welke verschillen zijn er tussen ons?

Wat is mijn achtergrond?

Welke tradities hebben wij?

Welke verschillende emoties zijn er allemaal?

Herken ik de emoties en bijbehorende lichaamstaal bij de ander?

Wat is

SOLIDARITEIT

*Ik ben het hier
niet mee eens ...*

Hoe reageer ik op een situatie die
in mijn ogen oneerlijk is?

Wat draag ik bij zodat iedereen
het fijn heeft in de klas?

Hoe kan ik ervoor zorgen dat
niemand zich buitengesloten voelt?

Weet ik welke rechten ik heb als
kind?

Hoe kan ik opkomen voor mijn
eigen belangen en die van mijn
klas?

Wat is discriminatie? En wat
kan ik hier tegen doen?

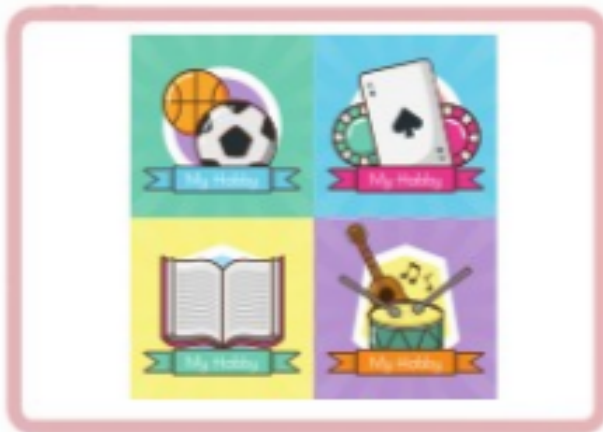
Wie ben IK?

Waar in vind ik mijzelf normaal?

Waar in vind ik mijzelf anders?

Wat zijn mijn hobby's?

Kan ik (altijd) mijzelf zijn?

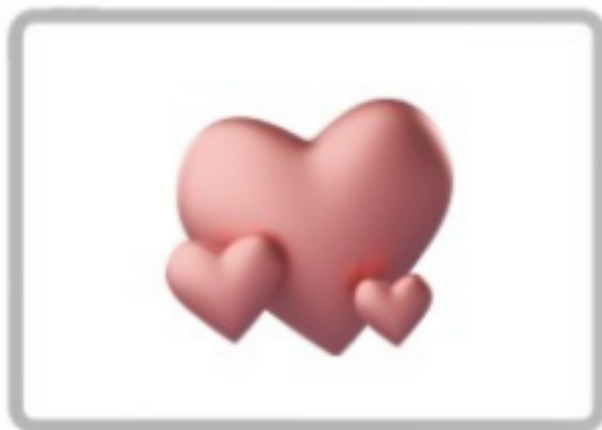

Waar ben ik (heel) erg goed in?

Wat kan ik (minder) goed?

Wat is *(mijn)* levensbeschouwing

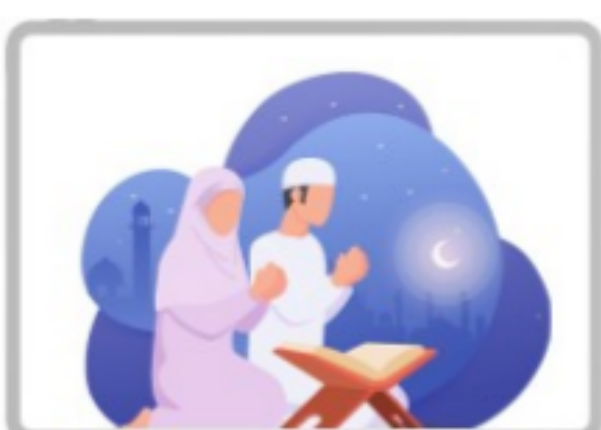
Waar gaat mijn hart naar uit?

Hoe kan ik goed (samen)leven?

Welke feesten en tradities
vier ik?

Welke rituelen heb ik en waar
dienen deze voor?

Bij wie of wat vind ik
inspiratie?

Met wie of wat voel ik mij
verbonden?

Wat is

DEMOCRATIE?

Waarover mag ik meebeslissen op school?

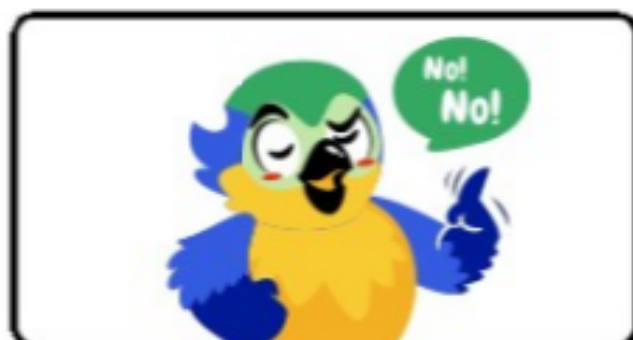
Wat bedoel je?

Doe ik mijn best om de ander te begrijpen?

Wij willen graag ...

Durf ik mijn stem te laten horen in de klas?

*No!
No!*

Wat doe ik als ik het ergens niet mee eens ben?

Ik vind dit een goed idee, want ...

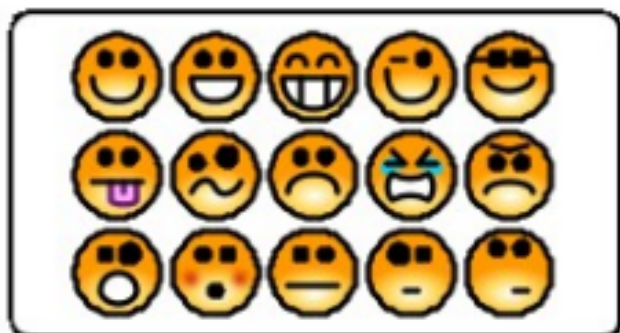
Lukt het mij om mijn mening te onderbouwen?

Hoe los ik conflicten (ruzies) op een vreedzame manier op?

Wat is...

MEDIAWIJSHEID

Welke *emoties* heb je wel eens bij het zien van mediabeelden of het spelen van games?

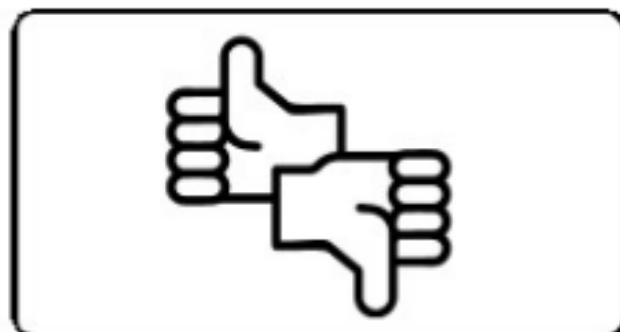
Hoe zoek je (de *juiste*) informatie op het internet?

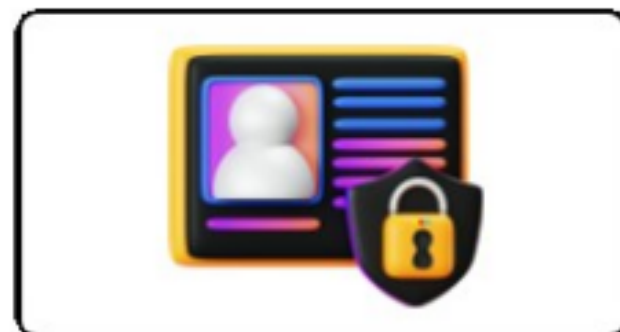
Hoeveel *tijd* ben jij per dag *online*?
En ben jij daar *ok* mee?

Hoe weet je of een bepaald media-filmpje of bericht *echt* of *nep* is?

Hoe ga je om met *negatieve berichten* of kritiek op social media?

Wat laat je van jezelf zien *online*? En wat houdt je *privé*?